

AFYONKARAHİSAR'DA OCAKLI KADINLARIN SAĞALTIM TEKNİKLERİ

TREATMENT TECHNIQUES OF WOMEN WITH HEAVENS IN AFYONKARAHİSAR

Fatma Zehra DONAT*

Öz

Anadolu, asırlarca birçok devlete ev sahipliği yapmış değerli bir toprak parçasıdır. Bu değerli toprak parçasında halk hekimleri, geçmişten itibaren geliştirdikleri tekniklerle halk arasında hastalıklara şifa olmuşlardır. Halk hekimliği, asırlarca deneyim ve bilgi birikimiyle varlığını sürdürme gelmiştir. İslamiyet'ten önce Şamanların geliştirdikleri ritüellerin halka şifa dağıtma görevleri ile İslamiyet'ten sonra halka şifa dağıtan şifahanların rollerinin benzerlik gösterdiği görülür. Bu kişilerin kullandığı teknikler; İslamiyet'in kabulüyle Şamanlardan velilere, dervişlere, bilge kişilere geçmiştir. Anadolu'da bu inanç noktasında şifa geleneği adı altında ocaklar oluşmuştur. Her ocağın farklı bir hastalığa şifa olduğu bilinir. Ocaklı kimselerin; tıbbın tanımlayamadığı, teşhisini koyamadığı vücutta ortaya çıkan hastalıklara, farklı tekniklerle şifa vesilesi oldukları gözlenmiştir. Bu çalışmada şifa dağıtmak için Anadolu'nun tam ortasında bozkırında yer alan Afyonkarahisar'daki ocaklar ve bu ocak geleneğinde kullanılan teknik motifler ile Şamanların şifa tekniklerinin benzerliği araştırılmıştır. Eski Türklerdeki birkaç inanç motifleriyle Afyonkarahisar ve civar bölgelerindeki ocakların tarihsel süreçte Şamanlardaki bu inanç motifleriyle olan benzerliği ele alınmıştır. Kökleri eskiye dayanan bu tedavi tekniklerinin Anadolu'da hangi şekillerde devam ettirildiği gözler önüne serilmiştir. Elde edilen bilgiler ve ürünlerle eski Türklerdeki inançlar değerlendirilmiş ve mukayeseli bir sonuç ortaya çıkartılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şifa, Şamanizm, Hastalık, Afyonkarahisar, Halk hekimliği, Ocak.

Abstract

Anatolia is a valuable piece of land that has hosted many states for centuries. In this valuable piece of land, folk physicians have been healing diseases among the people with the techniques they have developed since the past. Folk medicine has continued its existence for centuries with experience and knowledge. It is seen that the roles of the rituals developed by Shamans before Islam to provide healing to the public are similar to the roles of healers who provide healing to the public after Islam. Techniques used by these people; With the acceptance of Islam, it passed from shamans to saints, dervishes and wise men. In Anatolia, hearths were formed under the name of healing tradition at this point of belief. It is known that each hearth heals a different disease. People with stoves; It has been observed that they provide healing with different techniques for diseases that occur in the body that medicine cannot define or diagnose. In this study, the hearths in Afyonkarahisar, located in the middle of Anatolia in the steppe for healing, and the similarities between the technical motifs used in this hearth tradition and the healing techniques of Shamans were investigated. The similarities of several belief motifs in the ancient Turks and the hearths in Afyonkarahisar and surrounding regions with these belief motifs in the Shamans throughout history are discussed. The ways in which these ancient-rooted treatment techniques were continued in Anatolia have been revealed. With the information and products obtained, the beliefs of the ancient Turks were evaluated and a comparative result was obtained.

Keywords: Healing, Shamanism, Disease, Afyonkarahisar, Folk medicine, Hearth.

Giriş

İnsanlığın ilk dönemlerinden itibaren tıbbın gelişmediği zamanlarda insanlar maddî ve manevî hastalıklarına şifa aramışlardır. Bu şifa geleneği gerek bir din büyüğünün duası gerek bir nesne yardımıyla veya geliştirdikleri farklı metotlarla olagelmıştır. İnsanlar arasında bulunan çeşitli yöntemler, halk hekimliği olarak adlandırılmıştır. Şifacılık, teknik bilgidir

* 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Doktora Programı Öğrencisi, (zehradonat03@gmail.com), ORCID ID: 0000-0001-5526-0262

This article was checked by intihal.net.

Makale Gönderim Tarihi: 13. 03. 2024

Makale Kabul Tarihi: 30.05.2024

daha çok düşünsel ve ruhsal temellere dayanır. Şifacılar, “bedeni, aklı ve ruhu” insanoğlunun ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Herhangi bir şifacılık hizmetinin bu üçlü doğanın her bir ögesini etkilediğine inanırlar. Şifa, hastalığın tedavisinde ruhun iyileşmesini önceleyen; sağlığı ruh ve beden bütünlüğü içinde algılayarak hastalığa yaklaşan geleneksel “iyileştirme” anlamına gelir. Halk tıbbında şifanın temeli, genel olarak hastanın yalnız bedenini değil ruhunu da iyileştirmeye dayanmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel tedavi pratikleri gibi, şifacılık da kuşaktan kuşağa aktarılır. Geleneksel yöntemlerle usta-çırak ilişkisi içinde öğrenilerek, kimi kültürlerde çeşitli ritüeller eşliğinde gelecek kuşaklara taşınır.¹

Pertev Naili Boratav'a göre halk hekimliği: “*Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüdür.*”² Halk hekimliğinin tarihi incelendiğinde sadece Anadolu'ya has bir sınırlandırma dâhilinde kalmamış, Kamçatka bölgesinden başlayarak Asya, Avrupa'nın kuzeyi, Amerika, Kore ve Japonya'yı da dâhil eden bir alanda çok eski dönemlerden beri uygulanan farklı yöntemlerin ortak ismi olan Şamanizm'e dayandırılmıştır. Tunguzcada “kâhin, sihirbaz” gibi anlamlara gelen, Batılı etnolog ve antropologlarca “rahip, büyücü, hekim veya ruh avcısı” biçiminde tanımlanan Şaman sözcüğü XVII. asrın ikinci yarısında Rusçaya geçmiş ve böylece yayılarak etnoloji kavramlarının içine girmiştir. Tatar Türklerinde ve Altay Türklerinde Şaman karşılığında Kam (gam) sözcüğü kullanılır. Eski Uygur eserlerinde *Türkisch Turfantexte*'de, *Kutadgu Bilig*'de ve *Codex Cumanicus*'ta geçer. Ayrıca Yakutçada “oyun”, Moğolcada “böge” veya “bö”, Kırgızca ve Kazakçada “Baksı/bahşı, karamurt, darger”, Samoyed dilinde “*tadıbey*” şeklinde yer alır. Kadın Şamanlar ise “*utagan, udagan, ubakan, utugan*” şeklinde adlandırılmıştır.³

Harun Güngör, M. Fuad Köprülü'nün⁴ Şamanizm'i bir din olarak kabul ettiğini, Orta Asya Türk-Moğol Şamanizmi'nin farklı İslâm tarikatları üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Irene Melikoff'un ise Anadolu Aleviliğinde yer alan kırklar semahını doğrudan Şamanizm'e ilişkilendirmiş, Alevilik içinde birçok Şamanî özelliklerin olduğunu söylemiştir.⁵

İbrahim Sarı da Şamanlardaki uygulamaları yerinde müşahade etmiştir. O şöyle demektedir: “*Kazaklarda hasta olan kişinin etrafında bir hayvanı gezdirip kurban ettiklerini gördük; buna 'aynalma' yani 'dolaşma' derler. XV. yüzyılda Anadolu Oğuzlarında bu geleneğin biraz İslâmlaştırılmış biçimini Dede Korkut anlatılarında vardır. Bu öykülere göre Oğuz Beyi Salur Kazan, oğlu Uruz'u esaretten kurtardıktan sonra kırk evli kul (köle) ile kırk cariye oğlu başına çevirdi serbest bıraktı. Baştan çevirip sadaka vermek âdeti İstanbul'da, nazar dokunarak hastalanan kişinin başından tuz çevirerek ateşe atma geleneği de Anadolu'nun farklı yerlerinde gözlemlenmiştir.*”⁶

İslâmiyet'ten önceki Şamanların, Baksıların ve Kamların hekimlik geleneğiyle şifa dağıttıklarını görmekteyiz. Eski Türk dini içerisinde önemli bir yere sahip olan Şamanlar, toplumun İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra, bu yeni ortam içinde sahip oldukları otoritelerini uzun müddet koruyamamış; toplum üzerindeki etkisi ile din adamlığı yönünü

¹ Melike Kaplan, “Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: Kadın Şifacılar”, Millî Folklor, Sayı: 108, 2015, s. 190.

² Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994, 139.

³ Harun Güngör, “Şamanizm”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2010, Cilt: 38, s. 325-328.

⁴ Mehmet Fuad Köprülü, “Türk-Moğol Şamanizminin Tasavvufî İslâm Tarikatları Üzerindeki Etkisi”, (çev. Ferhat Tamir), Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1 1996, s. 1-8.

⁵ Güngör, a.g.m.

⁶ İbrahim Sarı, Şaman Türkleri, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016, s. 137.

derviş, şeyh, velî gibi tasavvufî kimliklere devretmiş veya devretmek mecburiyetinde kalmış, tabiblik, doktorluk tarafını ise ocaklı olarak devam ettirmişlerdir.⁷

Halk hekimliği birçok başlık altında incelenebilir. Bunlar; ilaçlarla sağaltma, sihrî işlemlerle sağaltma, dinî ritüellerle sağaltma, ameliyatla sağaltma, karışık sağaltmadır.⁸ Bizim araştırmamızda inceleyeceğimiz kısım, halk arasında yaygınlık kazanan halk hekimliğinin tarihî serüvenini araştırıp Şamanların tedavileriyle benzeşen yönlerini ortaya koymaktır. Şamanlara ait şifa verme geleneğinin İslamî inançlarla harmanlanarak Anadolu’da ocaklı kişilerde devam ettiğini göstermektir. Dua ile gelen şifa yani inanç bağı olan dinî işlemlerle inanç boyutu gözler önüne serilmiştir.

Türk Dil Kurumu’na göre ocak, halk hekimliğinde kendinden önceki kuşaktan el verme şekliyle aktarılan bilgileri uygulayarak vücuttaki şikâyeti veya marazlığı iyileştirdiğine inanılan aile demektir.⁹ Ocaklı olmak demek, şifacının kendinden önceki bir soydan el alması demektir. Yani ocaklılar aynı aile soyundan gelir. Aynı ana-babadan doğan kıza, erkeğe, toruna, yeğene geçer ama gelin veya damada geçmez, kan bağıının olması gerekir.

Geleneksel inanca bağlı kalınarak sağlık alanında bir yeri olduğu kabul edilen ocaklıların ilk çıkış yeri bir türbe veya velinin yakınlarında bulunan ve soylarını orada yatan kişiye dayandıran şahıslardan oluşmaktadır. Bazen bir yatırın yanında ikamet eden köy sakinleri bile şifa dağıtabilir. Geleneksel kültür olarak, soydan gelen mirasla, rüyada el verme, hastalık geçirme yoluyla ocaklı olma bu tekniklerden birkaç tanesidir.¹⁰

1. Şamanlık ve Ocaklık Vasfını Kazanmak

Şaman olmak için belli başlı yollardan geçmek gerekir. Erhan Tuna, *Şamanlık Oyunculuk* adlı eserinde; Şaman adayının belirlenmesi ve ardından Şamanlığa alınması için şu iki durum halinin olması gerektiği vurgulanır: “Bunlardan birincisi kalıtsallıktır. Yani Şaman adayı, Şamanlığını miras yoluyla kazanır. İkincisi ise, kendiliğinden kabul etme yoluyla (çağırılma ya da seçilme) ile olur.”¹¹

Michel Perrin ise; “Şaman” olmanın üç yolu olduğunu söyler. “*Şamanlık derecesine varmak için üç yol vardır. Bu üç yol bazı zamanda birlikte var olurlar. Belirli bir sistem olmaksızın “Tanrısız” ya da “kendiliğinden” seçim sonunda Şaman olunur. Şamanlığa etkin bir arayış, belli bir sistem sonucu ulaşır. Ya da Şamanlık atalardan getirilen mirasla kazanılır, aile arasında kalıtsal olarak aktarılır.*”¹² Perrin bu hususları daha sonra şu şekilde açıklamıştır: “*Şamanlığa doğru koşuş:*” Tamamen isteğe bağlı bu koşuş, daha çok savaşçı toplumlarda görülmektedir. Şaman olmak isteyen kişi, belli bir düzen şeklinde sınamalara (eğitimlere) tâbi tutulur. Burada önemli olan kişinin istekli olmasıdır. “*Kendiliğinden seçim:*” Burada Şaman olmak isteyen kişi “tanrılar” veya “ruhlar” tarafından belirlenir. Seçime karar veren yardımcı ruhlar ya da öteki dünyanın varlıkları bu durumda alabildiğine çeşitli olabilir. Bazen öteki dünyanın tek başına etken olduğu böyle ispatlanmak istenir. Daha sonra seçim aşamasında Şaman olacak kişi belli bir eğitimden geçmesi ön koşuldur.¹³ “*Miras:*” Miras kalan aslında Şamanlık değil, Şamanın ölümünden sonra oğlunun ya da aileden birinin Şamanlık gücünü aynı kaynaktan elde etme yeteneği veya eğilimidir. Kuzey Amerika kabilelerinde hemen her yerde daha yaygın olarak kullanılan, “ruhları” kendiliğinden gelen bir tecrübe (rüya, vb.) ile veya isteyerek arkasından gidilerek elde etme

⁷ Gülnur Öngel, Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 1997, s. 10.

⁸ Orhan Acıpayamlı, “Acıpayam’da Halk Hekimliği”, Antropoloji Dergisi, Sayı: 11, 1978, s. 11-16.

⁹ “Ocak”, Türk Dil Kurumu (TDK), (Erişim 1 Ekim 2023).

¹⁰ Ayşe Duvarcı, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, Millî Folklor, Sayı: 7, 1992, s. 34-38.

¹¹ Erhan Tuna, Şamanlık ve Oyunculuk, Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık, İstanbul 2000, s. 53.

¹² Michel Perrin, Şamanizm, (çev. Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 31-32.

¹³ Perrin, a.g.e., s. 31-32.

yönteminden farklı olarak, bu "ruhların" babadan oğula aktarılması her zaman Şamanlık mirasının temeli olarak kalır.¹⁴

Mircea Eliade'ye göre, "Seçilme tekniği ne olursa olsun, bir Şaman yalnız iki yönlü bir eğitim olarak Şaman olabilir: 1-Esrime seviyesinde (rüyalar, kendinden geçme ve benzeri), 2-Gelenekler seviyesinde (Şamanlık yöntemleri, ruhların isimleri ve görevleri, klanın mitolojisi ve şeceresi, gizli dil vb.) Ruhlar ve eski usta Şamanlar tarafından görev bu çifte eğitim, bir sırta vakıf olma özelliğindedir."¹⁵

Şaman adayının çağrılmasını belirleyen sırta-erme ritüeli üç aşama şeklinde gerçekleşir: acı çekme, ölme ve dirilme. "Bu tören, Şaman'ın ona yardım edecek olan ruhla nikâha girmesi şeklinde de cereyan edebilir. Şaman'ın canı ata ruhları tarafından yedirilir, doyurulur ve yetiştirilir. Yeraltındaki ruhlar onu parçalara ayırdıktan sonra tekrar toplarlar ve diriltirler."¹⁶

2. Ocaklının El Alması

Ocaklı kişi el alırken abdest alır, üç İhlâs ve bir Fatiha okuyarak el vereceği ocak başının avucundan üç kez su içer. Ocaklı kibleye doğru oturur, el vereceği kişi de önüne diz çöker. Bir bardak suya dualar okuyan ocaklı, bunu el verdiği kişiye içirir. Ocaklı abdest alır, el alacak kişiye gönlüne gelen duaları okur ve ağzına üç kez "tü" diye tükürür gibi yapar. Ocaklı kişi avucuna tükürür ve el alan şahıs da besmele ile o tükürüğü yalar. (Bu gerçek tükürük değildir.) Ocaklı kişi işaret parmağı ile ağzından aldığı tükürüğü salavat getirerek el vereceği şahsın ağzına sürer. El veren kişi kendi ellerini, el alacak kişinin ellerine dualar okuyarak sürer. Ocaklı el vereceği şahsı karşısına oturtur ve dualar eşliğinde vücudunu sıvazlar. Düşünde, Hz. Hızır ya da din büyüklerinin el vermesi üzerine hastalık iyileşmeye başlar.¹⁷

Bilinmelidir ki ocaklı kişilerin isimlerini alma şekilleri veya tedavi şekilleri değişiklik gösterse de insanlar genellikle ocağa adını veren din büyüğünü, tedaviyi uygulayanın kim olduğunu ya da ocağın hangi hastalığa iyi geldiğini çok fazla incelemeyen kendi dertlerine şifa olacağı kanaatiyle yakınındaki ocağa iyileşme umuduyla gider bu doğrultuda ihtiyaçlar ve ocak kültüründen şifa bulmadaki inanç etki eder. Nitekim Anadolu halk hekimliğinde ocak uygulamaları farklılık gösterse de çoğunluğun savunduğu görüşe göre ilk olarak hastanın bu uygulamalarla iyileşeceğine inanması gerekmektedir.¹⁸

3. Kadın Şamanlar-Afyonkarahisar ve Çevresinde Kadın Ocaklılar

Kadınlar, Şamanizm inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Sibirya'nın kuzeydoğu bölgesinde yaşamını sürdüren bir halk olan Çukçilerde kadın, doğası itibarıyla Şamandır. Sadece Çukçiler değil, birçok kavimde kadın ilk Şaman olarak kabul edilir.¹⁹ Moğolların bir kolu olan Buryatların efsanesine göre;

"Dünyada, ilk zamanlarda maraz ve ölüm yoktu. Kötü ruhlar sonradan insanların huzurunu bozdular. Tanrılar da, insanları korumak için semadan bir kartal gönderdiler. İnsanlar kartalın ne dediğini anlamadılar, ona güvenmediler. Kartal bunun üzerine tanrılardan kendisinin de insan dili konuşabilmesini ya da Şaman görevini bir şahsa

¹⁴ Hacı Dağlı , "Âşık Edebiyatında Bade İçme Motifi ve Şamanizmdeki Benzerliği", *Avrupa Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 12, 2018, 898-908.

¹⁵ Mircea Eliade, *Şamanizm İlk Esrime Teknikleri*, (çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara 2006, s. 4.

¹⁶ Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (çev. Eren Ercan), Yurt Kitap-Yayın, Ankara 2004, s. 519.

¹⁷ Münire Baysan, "Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı-Kasım 2014, s. 2.

¹⁸ Tuğba Saltık Özkan, "Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme", *Millî Folklor*, Sayı: 95, 2012, s. 307-314.

¹⁹ Fuzuli Bayat, *Türk Kültüründe Kadın Şaman*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 22.

devretmesi için izin istedi. Tanrılar, Şamanlık gücünü ilk rastladığı şahsa vermesini buyurdular. Kartal tekrar yeryüzüne gelince ağacın dibinde uyuyan bir kadın gördü. Kadın uykudan uyandıktan sonra ona doğru yaklaştı. Kartalla bir münasebette bulunan kadın hamile kalarak bir erkek çocuk doğurdu. Ruhları görmeye başlayan bu kadın ilk Şaman oldu."²⁰

Kadın Şamanların yaşadığı toplumda daha çok hastalıkları teşhis ve tedavi edici rolü üzerinde durulur. Şamanın en temel görevi, toplumun sağlığının bekçisi olmasıdır. Bu açıdan sadece fiziksel sağlığın yeterli olmadığını düşünen Şaman, ilk olarak ruhu tedavi etmeye çalışır. Zira tüm doğa ruhlarla ikamet eder. Ruhları en iyi bilen şahıslar olan Şamanlar, bu karmaşık dünyada insanların yaşamlarını kolaylaştırma ve onları huzura erdirmeye görevini üstlenirler. Marazlıkları sağaltmanın Şaman pratikleri arasında en önemlisi ve en yaygını olduğunu dile getiren Fuzuli Bayat, buna geçmişten ve günümüzden kadın Şamanların hasta olan kişileri iyileştirdiği anlatılardan değişik misaller verir. Teşhis ve tedavi etmede kadın Şamanların erkeklerden farklı olarak kendilerine has metotları vardır. Örneğin, bazı kadın Şamanlar hastayı tedavi etmek için çıplak Kamlık yaparlar. Ruhlarla cinsel bir münasebette bulunarak, hasta kişiye musallat olan ruhları Şaman'ın bu şekilde zararsızlaştırdığına inanılır. Kutsanmış kadın Şamanlar hakkında anlatılan mitlerden örneklere rastlarız. Türk mitolojisinde kadın Şamanların birer tanrıça gibi zamanla kutsandığına ve mitolojik hikâyelerde geniş yer bulduğuna şahit oluruz. Örneğin Altaylarda bütün Şamanlar vefat ettikten sonra bu dünya ile fiziksel bağlarını koparmazlar. Bu anlamda zamanla kutsanmış kadın Şamanların betimlemeleri yapıp evlere asılmıştır. Şamanlar, Kamlık vakti bu kutsanmış kadın ve erkek Şaman ruhları kendinin yanına yardıma çağırır, kötü ruhların neyi arzu ettiklerini onlardan öğrenirdi.²¹

Altay Türklerinde Şamanın şifaya vesile olduğu başlıca hastalıklar sıtma, çiçek, frengi ve bazı manevî hastalıklardır. Şaman, bu maraz hale hangi ruhun sebep olduğunu tespit edip onun hangi şekilde giderilebileceğini bilir. Hastalığı teşhis etmede, tedavide kadın Şamanların erkeklerden değişik özel yöntemleri, kendilerine özgü tarzları vardır. Şaman, tedavi süreci boyunca doğadan topladıkları bitkilerle yaptıkları özel kremlerden ve çaylardan yararlanır. Örneğin tütün, Şaman'ın esrimesine destek olduğu gibi iyileştirmelerde de kullanılırdı. Hastanın vücuduna rahatsızlık veren kötü ruhların, tütün kokusunu aldıktan sonra orayı terk ederek Şaman'ın yanına geldiği, tütün kokusunu seven ruhların koklamak için vücuttan ayrıldığına dair inanış vardı.²²

Yirmi bin yıldan beri olagelen, genelde Şamanlık özelde ise kadın Şamanlık kurumu, günümüze kadar çok yönlü dinî-sosyal, tarihî-kültürel görevleri ile her döneme ayak uydurmaya çalışmıştır. Bazen Bacıyân-ı Rûm, bazen de ziyaretgâha dönüşen türbeleri ve büyücü, falcı kimlikleri ile bilinmişlerdir. Bu anlamda Fuzulî Bayat'ın Bacıyân-ı Rûm topluluğunu kadın Şamanlığın İslamî bir karşılığı olarak görmesi, hem ilgi çeken bir konu hem de tartışmaya açık bir konu olmuştur. Diğer taraftan, yazarın bugün Anadolu'da bulunan kadın türbelerinin aslında Anadolu'ya gelen kadın Şamanların yerel unsurlara ve dinî görüşlere uyum sağlamış kadın Şamandan, kadın evliyalara çevrilmiş mezarlar olduğunu söylemesi de oldukça dikkat çekicidir.

Ocaklı aileye mensup kişiler, Şamanlar gibi genelde kadındır ama erkek olanlar da vardır. Kadın ocaklı, kendisine miras kalan gelenekle hastasının iyileşmesine vesile olur. Ocaklı kadın, kendisine tutturmaya gelen hastasının hastalığına bakar. Eğer kendisinin hastası değilse, bunu ben tutamam, şu ocak tutar diye ona yönlendirir. Ocaklı kişi hastasını tutmadan önce güzelce abdest alır, mümkünse hastasının abdestli olmasını ister, ama zorunlu

²⁰ Saadetin Buluç, Makaleler, (haz. Zeynep Korkmaz), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 338.

²¹ Fuzuli Bayat, a.g.e., s. 22.

²² Ramazan Altınay ve Habibe Ceren Dağdeviren, "Ortaçağ'da Kadının Sağaltım Uygulamalarında Şaman (İyi) ve Cadı (Kötü) Olarak Temsili", Millî Folklor, Cilt: 17, Sayı: 136, 2022, s. 48-59.

kılmaz. Ocaklı kişi hastasının hastalığı olan bölgesine üç İhlas bir Fatıha suresi okur ve benim elim değil Fatıma anamızın eli der ve “tütü” diyerek üfler. Bu “tütü” gerçekten bir tükürük değildir. Daha sonra hastasına ekşili ve acılı şeylerden bir hafta uzak dur der. Yani bir nevi hastaya diyet yaptırır. İslâm'ın kabulü ile bu yeni dine en çabuk adapte olanlar, kadın Şamanlardır. Özellikle Orta Asyalı kadın Şamanların Kamlığa başlamadan kendi ruhlarını çağırırken, önce Hz. Peygamber'den, Hz. Eyüp'ten ve çeşitli Müslüman velilerden yardım istemesi ilgi çekicidir.²³

Ocaklı kişi, hastası yanından ayrıldıktan sonra ellerini güzelce besmeleyle yıkar. Hem hijyen açısından hem de hastasından gelen negatif enerjiyi bir nevi suyla arındırır. Suyun evveliyattan beri arındırma özelliğine sahip olması bunda etkindir.

4. Afyonkarahisar'da Şifa Amaçlı Bulunan Ocaklar

4.1. Hayran Balı Ocağı:

Bu ocak, gözde ve vücutta çıkan sulu iltihap gibi cilt rahatsızlıklarında tedavi eden bir ocaktır. Bu ocağın çıkış yeri Afyonkarahisar ilinin İhsaniye ilçesinde bulunan Kayıhan kasabasında yer alan Hayran Veli Türbesi'ne dayanır. Hayran Velî, Horasan'dan Hacı Bektaş-ı Velî ile birlikte 13. yüzyılın sonu 14. yüzyılın başları gibi gelmiş ve bu Kayıhan beldesinde kendi tekkesini kurmuştur.²⁴ Hayran Velî, bu rahatsızlığa şifa vesilesi olmuştur. Halk tarafından olumlu sonuçlar verdiği bilinmektedir. Bolvadin ilçesinde bu ocaktan el alan bir kadın vardır.²⁵ Şadiye Ana, (ocaklı kadın) Moda Hamam'ın (büyük hamam) yanındaki evinde yıllarca bu cilt rahatsızlığının şifacısı olmuştur. Bu ocaklı kadının el alması türbeye ziyarette bulunduğu bir gün orada konakladığı gecede kendisine rüya vasıtasıyla olmuştur.

4.2. Ateş Pare Ocağı:

Bu ocak, sıkıntı ve stresle çıkan, kaşıntılı, kırmızı renkte özellikle yüzde çıkan bir cilt hastalığına tedavi uygulamaktadır. Ateş pâre, özellikle yüzde çıkar. Kişi, “Ateşpare Ocağına tutturayım” diye niyet eder.²⁶ Afyonkarahisar'da, Bolvadin ilçesinde ocaklığı bulunan aile tarafından tutulur. Ocaklı kadın, hastalığın olduğu bölgeye kendi şifa tekniğini uygular. Bu teknik ateş kültü motifi başlığında detaylı anlatılacaktır.

4.3. Demiriye, Term, Temre Ocağı:

Terme; bakteri ve mantarların derinin üst tabakasında kabarık, pürüzlü, yuvarlak olarak oluşturduğu lekelere denir. Genellikle kollarda, bacaklarda oluşur. Bu ocağı tutan kişi, hastanın termeli yerlerini mürekkepli kalemle çizer ve 3 İhlas, 1 Fatıha, 3 Ayete'l-Kürsi, 3 Felak, 3 Nas surelerini okur. Daha sonra Yasin suresinin son iki ayet-i kerimesini okur ve en sonunda da 3 defa da Kevser suresini okur. “Benim elim değil, Fatıma anamızın eli” der ve “tü tü tü” yaparak Allah şifasını versin der.

²³ Fuzuli Bayat, a.g.e., s. 23.

²⁴ Hayran Veli Türbesi, Kayıhan beldesinde camiyle bitişik bir türbedir. İçinde Hayranveli ile müritlerine ait mezar yerleri bulunmaktadır. Onun Horasan'ın ileri gelenlerinden bir halk hekimi olduğu ve kurmuş olduğu tekkede bir cilt hastalığını iyileştirdiği anlatılır. Hayran Veli'nin Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda yetişip Kayıhan'a geldiği, burada tekke kurup yerleştiği ya da XIII. yüzyıl sonları veya XIV. yüzyıl başlarında buraya gelen Hoca Ahmet Yesevi Ocağı'na bağlı Horasan erenlerinden olduğu ileri sürülür. Bektaşî menakıbında Karaca Ahmet Sultan, Yargeldi Sultan (Akşemseddin) ve Seyyid Hasan Basri ile arkadaş olduğu anlatılır. Bkz. Abdülhalim Durna, Evliyalar Şehri Afyonkarahisar, Yenigün Matbaacılık, Amasya 2009, s. 138.

²⁵ Bolvadin'de Hayranbalı Ocağı: Şadiye Eken bu ocaktan el alarak büyük hamam yanındaki evinde yıllarca gözlerde sulu iltihabın şifacısı olmuştur.

²⁶ Münevver Karanfil Güldemir, Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 2008, s. 75. Bolvadin'de Ateşpare Ocağı: Fatıma Ciğer, Yakup Şevki Paşa Mahallesindeki evinde hastalarını kabul ederek hastalığın geçmesine vesile olmaktadır.

4.4. Sütçe Karacaören Ocağı:

Sütçe, mide bulantısı, mide rahatsızlıkları ve hazımsızlık gibi rahatsızlıklara şifa olan bir ocaktır. Sütçe ocağının kaynağı Sütçe Baba Türbesi'nden²⁷ gelir ve babadan oğula geçerek şifahan geleneği devam ettirilir. Bu ocağı tutan kişi, hastaya bir Fatıha suresi, üç İnşirah, üç Felak, üç Nâs suresi okur. Hasta ocaklı ailenin yemeğini, ekmeğini yer, suyunu içer, ocaklının verdiği perhize uyar. Haşlanmış patates, mayasız ekmek, yeşil marul yemesi ve keçiyoynuzu pekmezini üç öğün, bir tatlı kaşığı içmesi gerektiği söylenir. Hastaya son olarak da bir hafta boyunca kıyafetini değiştirmemesi ve banyo yapmaması tembihlenir.

4.5. Kurşun Dökme Ocağı:

Bir insanın iyi, güzel bir iş yapması, dikkat çeken özelliğinin olması, herkes tarafından beğenilmesi ve övülmesi gibi sebeplerden nazar değebilmektedir. Kişide zuhur eden agresiflik, baş ağrısı, yorgunluk, halsizlik, nazara uğradığı manasına gelmektedir. Bu bölgede nazar değen şahıs, kurşun dökme ocağına gider.²⁸

4.6. Yılandık Ocağı

Şifalı taşların vücuttaki başlıca migren, sinüzit, baş ağrısı, bel boyun, sırt, omuz, böbrek ağrısı, diz ağrıları gibi ciltteki, yaralı ve ağrılı olan bölgeye ve ismine yılandık denen hastalığa karşı şifa dağıtan bir ocaktır. Ağrıyan yer marazlı ise oraya yılandık taşı yapışmaktadır, gelip geçici bir ağrı ise taş yapışmaz. Tıbbi alternatif olarak uygulanan farklı bir şifa tekniğidir. Bu taşlarla şifa bulanın bağıışıklığının da güçlendiği bilinmektedir.²⁹

4.7. İncili Sırgı Ocağı:

Ciltte oluşan iltihaplı sivilcenin tedavi edildiği ocaktır. Ocaklı aile sivilcelerin olduğu tarafa doğru üç İhlas bir Fatıha suresi okur, "benim elim değil Fatıma anamızın eli" diyerek "tü tü tü" der. Amaç burada ocaklının tükürüğünden tiksindir. Hasta bu tükürükten tiksiniirse yaraları da o kadar çabuk iyileşir. Ocaklı aile niyetinizi bütün tutun der, yani inancınız tam olsun, demek ister. Hastaya ekşi, turşu, patlıcan yeme konusunda bir haftalık perhiz uygulanır.³⁰

4.8. Dalakkesme Ocağı:

Dalağı şişen kişi için gidilen ocaktır. Hasta kişi nefes alıp vermekte zorlanır zamanla yürümekte zorluk çeker. Afyonkarahisar-Bolvadin'de Yörükzâde ailesi bu ocağı tutar. Yörükzâde Efendi³¹'nin evinin yanında bir kuyu bulunur ve bu kuyunun suyunun zemzem

²⁷ Bu türbe Afyonkarahisar'a bağlı Çay ilçesi, Karacaören Kasabası'nda bulunmaktadır. Sütçe Ocağı'nın yatağıdır. Ocak babadan oğula günümüze kadar işlevini sürdürmeye devam ettirmiştir. Afyonkarahisar'da Karacaören isminde birkaç kasaba ve köy bulunduğundan kaynaklı, Çay ilçesinin Karacaören kasabası Sütçe Karacaören veya Karamık Karacaören olarak anılmaktadır. Bk. Durna, a.g.e., s. 114.

²⁸ Ayşe Topal, Afyon İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi, Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, 2020, s. 203.

²⁹ Bolvadin'de Yılandık Ocağı: Memnune Hamamcıoğlu bu ocaktan el alarak Hisar Mahallesiindeki Hisar Çeşmesi'nin karşısındaki evinde yıllarca kendisine gelen hastalarına şifa dağıtmıştır. Bu değerli taş, Hicaz bölgesinden getirilen bir taştır.

³⁰ İncili Sırgı Ocağı: Bu ocağı Bolvadin ilçesinde Arabacı (aile lakabı) Kantarcılar ailesi tutmaktadır.

³¹ Yörük-zâde Efendi, 1874-1957 yıllarında Afyonkarahisar-Bolvadin'de yaşamıştır. Afyonkarahisar ve Bolvadin ilçesinin milli ve manevi büyüklerinden Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi, Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyetimizin kuruluş zamanlarında yaşamış, bölgedeki insanlara milli ve manevi olarak yön gösteren büyük âlimlerimizden birisidir. Kendisi Bolvadin'de, Konya'da, İstanbul'da büyük İslam âlimlerinden ders almıştır. Osmanlı Padişahı Abdülhamit Han tarafından liyakat madalyası ile ödüllendirilmiştir. Tasavvufi alanda ise Nakşibendi Tarikatının Şeyh Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevi Hazretleri koluna bağlıdır. Bk. Hasan Hilmi Özdemir, Bir Allah Dostu Bolvadinli Yörükzâde Ahmet Fevzi Özdemir, Uçurtma Yayınları, İstanbul, 2013, s. 19-24.

olduğuna inanılır. Dalağı şişen kişinin, bu kuyunun yanında ayağı toprağa konur, ayağının etrafı çizilir, ayağını kaldırdıktan sonra bu çizik yerin ortası hafif kazılıp tuz konur ve kapatılır. Ocaklı kişi bu işlemleri yaparken dua okur ve "şifası Allah'tandır" der.

4.9. Köslü Ocağı:

Köslü adı verilen hastalık, insan vücudunda özellikle boyun bölgesi olmak üzere, herhangi bir yerinde iltihaplı bir yumrunun çıkması olarak tanımlanmaktadır. Nazar ile bu durumun ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Hastalıklarına şifa bulamayan kimseler, bu ocaktan şifa bulduklarını ifade etmektedirler. Yine ocak olan kimsenin kendine has şifa tekniğiyle yapılan bir tedavi şekli uygulanmaktadır.³²

4.10. Siğil Ocağı:

Siğiller belli bir virüs grubundan kaynaklanan cilt rahatsızlıklarıdır. Siğiller iyi huyludur, siğillerin en çok ellerde ellerdeki parmaklarda, ayaklarda ve yüzde olduğu gözlenmektedir. Ayrıca genital ve anal bölgede de ortaya çıkabilir. Bu enfeksiyonun ocağı Afyonkarahisar-Bolvadin ilçesinde bulunan Siğil Dede Türbesi'nden³³el verme ile alınır, türbenin yanındaki ev bu ocağın sahibidir. Tedavi yöntemi ise şu şekildedir: Hasta veya hasta yakını türbenin toprağından bir miktar alır, su ile karıştırarak çamur haline getirir, üç gün siğil yerlerine duayla sürer. Dördüncü gün ise evinin kapısının arkasına bir parmak çamurdan sürülür. Yine Afyonkarahisar merkezde Bedesten yakınlarında bulunan Uysallar ailesinin bu siğil rahatsızlığına bir dua yazarak şifa verdiği bilinmektedir. Çevredeki insanlar bu şekilde şifa bulduklarını dile getirirler. Bu husustaki inanç şu şekildedir: Şifa Allah'tandır, insanlar ise sadece vesiledir.

4.11. Çam Çiçeği Ocağı:

Bu ocak çocuklarda genelde nazarla ortaya çıkan, yetişkinlerde ise stres ve gerginliğe neden olan, vücutta ortaya çıkan hafif kızarıklık şeklinde el ile dokununca hafif pütürlüğü belli olan kaşıntılı bir cilt rahatsızlığıdır. Bu ocak elini Afyon merkezde Bedesten'in üst taraflarında Süt Dede Camii'nin içinde yatan türbeden alır. Ocak el verme yöntemiyle dededen toruna geçmiştir. Ocaklı kişi hastasına dualar okur, onu tutar.³⁴Halk tarafından çam çiçeği olarak bilinen bu ocağa gelen hasta olan insanlar; dua eder, orada bulunan çeşmeden su içer ve bir hafta boyunca perhiz yapar. Bu ocağın, burada yatan zatın yüzü suyu hürmetine şifa bulmak için hastalar tarafından sıkça ziyaret edildiği bilinmektedir.

4.12. Bulgur Bezemesi Ocağı:

Bu ocak; bezeme, insan vücudunun her yerinde çıkan küçük kızılıklar biçiminde olan hastalığın tedavi etmek amacıyla var olagelen bir ocaktır. Ocak olan kadın, bir miktar bulgur ve suyu karıştırmakta daha sonra hastanın tüm bedenine bunları sürmektedir. Ardından da "tü tü tü" diyerek birkaç yere tükürmektedir. Ayrıca, aşı ile bezeme de yapılmaktadır. Ocak kadın, "benim elim değil Fatıma anamın eli" diyerek bir miktar suyla kırmızı toprağı bulayarak hastaya sürmekte ve tükürmektedir. Ocağa tutunan kimse de, kadına bir miktar

³² Güldemir, a. g. t., s. 76.

³³ Siğil Dede Türbesi, diğer adıyla "Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede Türbesi", Afyonkarahisar-Bolvadin'de Emirdağ Caddesi'nde bulunmaktadır. Muharrem Bayar tarafından kim olduğu tespit edilmiş ve türbesi yeniden düzenlenmiştir. Halk arasında "Siğil Tekkesi" olarak anılır. Bk. Durna, a.g.e., s. 107.

³⁴ Siyah Sultan Mescidi. Afyonkarahisar kent merkezi Yahya Mahallesi'ndedir. Kimi ve ne zaman yaptırıldığı bilinmiyor. Mescit içinde XV. yüzyılda hayat süren Süt dede ve Mevlevi Sultan Divâni'nin dostu Mevlevi Siyah Sultan-dede isminde iki kişinin mezarları vardır. Bk. Ahmet Semih Tulay, Afyonkarahisar Kültür Sözlüğü, Kültür Yayınları, Afyonkarahisar, 2017, s. 364.

para vermektedir. Burada aslolanın, ocak kimsenin tükürmesiyle tiksindir. Hasta olan kimse tiksiniince, bedenindeki kızılıklar da yok olacak, bir daha çıkmayacaktır.³⁵

5. Afyonkarahisar ve Çevresinde Yer Alan Ocaklar ile Şamanların Şifa İçin Kullandıkları Teknik Motifler

5.1. Demir Kültü

Türk kültür ve tarihinde kötü ruhların kovucusu olduğuna inanılan demir, yüzyıllar boyunca yeni ölmüş insanların bekletilen cesetleri üzerine konulduğu gibi yine lohusa kadını rahatsız ettiğine inanılan ve “al karısı” ya da “albastı” olarak adlandırılan kötü ruhu kovmak için kadının yanına da konmuştur.³⁶ Türk kültür tarihi açısından oldukça önemli bir yere sahip olan ve dini sihri mistik bir yapı olarak karşımıza çıkan Şamanizm’de de demirin ehemmiyeti hissedilmektedir. İnanışa göre kutsal demir; asıl işi insanların ruhsal sıkıntılarını gidermek olan ve bunun için icap ederse kötü ruhlarla mücadeleye giren Şamanın ayinlerde özel olarak giydiği kıyafetinde, davulunda, tokmağında ve elinden düşürmediği arasında önemli bir oranda yer almıştır. Şamanların amacı Tanrısal olan bu madde ile insanlara musallat olan kötü ruhları korkutmak ve onlara galip gelmek olmuştur.³⁷

Afyonkarahisar’da bulunan Hayran Balı Ocağı’nın tedavi şekillerinden birisi de ocaklı kişinin şifa tekniğini uyguladıktan sonraki aşamada hasta veya hasta yakını, ocaklının gönlünü etmek adına ocaklıya para vermesidir. Bu para kâğıt paraysa ocaklı tarafından alınmaz. Ocaklı kişi "bozuk demir para ver ki hastalığınız üzerinizden kovulsun" der. Hasta, ocaklı kişiye hastalığının geçmesinin kabul olması için bozuk para, yani demir para verir. 1 lira gibi veya bozuk 5 lira gibi. Bu inanç kültü Şamanlardan gelen demir kültü inancıyla benzerlik gösterir.³⁸

5.2. Kurşun Dökme Yöntemi

Abdülkadir İnan, Anadolu’daki bazı ritüellerin Şamanist geleneklerden izler taşıdığını dile getirir. Kurşun dökme âdeti de Şamanizm geleneklerindedir. Şamanistlerde buna “kut kuyma” denir ki “kut dökme” anlamındadır. Kötü ruhlardan birinin çaldığı kutu, yani “talih, saadet unsurunu” geri döndürmek için yapılan bir sihri ayindir.³⁹

Madene dayalı bir iyileştirme tekniği olan kurşun dökme, hem büyüsel hem de okunan ayetler dolayısıyla dinî nitelik kazanmış bir yöntemdir. Dünyanın pek çok yerinde gerçekleştirilen kurşun dökme geleneği, kaynaklara göre bilhassa kuzey Avrupa’da ve İskandinav ülkelerinde de mevcuttur.⁴⁰ Rudenko’nun tespitlerine göre Başkurtlar arasında “imse” denilen üfürükçü, kut köyü (kut-ruh dökme) merasiminde korku veya hastalıklı korkuyu yok etmek gayesiyle mum ya da eritilmiş kurşun döker. Törenin icrası sırasında kutun çağırıldığı bir mazmun söylenir.⁴¹ Afyonkarahisar’da nazar değdiği düşünülen kişi kurşun dökme ocağına gider. İlk olarak hasta kişinin başı üzerine bir örtü örtülür. Metal bir tasın içinde kurşun eritilir. Kurşun erirken ocak, Tebareke, Amme surelerini ve nazar ayetlerini okur, dualarını eder. Bir tepsi hazırlanır. Bu tepsiye bir tas su ile beraberinde anahtar, bıçak, makas bulundurulur. Bunun bu şekilde konulmasının sebebi demirin kötü

³⁵ Güldemir, a.g.t., s. 76.

³⁶ Abdülkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 231.

³⁷ Engin Güngör, “Bozkır Türk Kültüründe Mitolojik Demir ve Kutsal Efendileri (Demirciler)”, Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Cilt: IV, Sayı: II, Aralık 2021, s. 235-243.

³⁸ Bolvadin’de Hayranbalı Ocağı: Şadiye Eken’in çocuklarıyla yapılan röportaj.

³⁹ Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklere Şamanizm Kalıntıları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 4, 1952, s. 19-30.

⁴⁰ İrfan Polat, “Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü İle İlişkisi”, *Akademik MATBUAT*, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2020, s. 13.

⁴¹ Polat, a.g.m., s. 14.

ruhları, enerjileri uzaklaştıracak olmasıdır. İşlem devam ederken “Elem tere fiş kem gözlere şiş!” diyerek hastanın başının üzerinde hazırlanan tepsi tutularak o suyun içine kurşun dökülür. Sıcak olan kurşun birden su ile temas edince bir duman çıkar. O dumanla birlikte nazarın çıktığı inanışı vardır. Ayrıca suyun içinde oluşan şekil çok çıkıntılı olursa nazarın çok olduğuna, göze benzeyen yuvarlak tanecikler oluşursa bakış ile nazarın değiştiğine ve uzun çubuk gibi şekiller olursa dil ile yani konuşmayla nazara uğradığına inanılır.⁴²

5.3. Kutsal Taşlar

İkel toplumlarda taş ve kayaların farklı büyüklük ve şekilleri, içlerinde güçlü bir ruh olduğu inancına yol açmıştır.⁴³ Tabiattaki nesnelerin içinde ruh bulunduğu dair bu inancın izleri, eski Türkler arasında da tespit edilmiştir. Uygurların Kut Dağı efsanesinde, iri bir yeşim kayasının Çinlilerce Uygurlardan alınması, sonra da kıtlık çıkması ve Uygurların bozulması anlatılır. Yada, Yat Taşı hem uğurlu olması hem de yağmur yağdırması inancı sebebiyle Türkler tarafından kutsallaştırılmıştır. “Yada” taşıyla yağmur yağdırmaya çalışan Şamanlar, Orta Asya'daki Türkler arasında bulunmaktadır. Taş kültü günümüzde Yakutlar, Kırgızlar, Tatarlar, Azeriler, Türk Kazakları, Makedonya'daki Yörükler arasında, ayrıca Türkistan ve Kıbrıs'ta varlığını sürdürür. Anadolu'da kutsal kabul edilen taş ve kayalar, bu menkıbeyle bağlantılı olarak evliya kültürüyle birleşir. Ayrıca bu kült, Budistlerde Buda, Hristiyanlarda Hz. İsa, Müslümanlarda Hz. Ali ve Hz. Âdem ile ilgili olarak da anlatılır.⁴⁴

Kişinin vücudunda bir ağrı olur, ancak bu ağrının nerede olduğu tam belli değildir ve yeri belli olmayan bu ağrı insanı rahatsız etmektedir. Yöredeki insanlar böyle bir rahatsızlıkla karşılaştıklarında Yılcık Ocağı'na gitmektedir. Ocak, hastanın vücudunu sıvazlayarak dua eder. Dua ederken çok fazla esniyorsa hastalığın nazardan olduğu söylenir. Daha sonra ağrıyan yeri bulabilmek için hastanın üzerine yılcık adıyla bilinen beyaz parlak taşlar konular. Ağrıyı bulan taşlar düşmeden kalır, adeta yapışır. O bölgeye ocak dua eder ve hasta şifa bulur.⁴⁵

5.4. Kurban Kesme

Şamanizm'de hastalara şifa vermek amacıyla yapılan en önemli merasimlerden biri "göçürme ve çevirme" denilen törendir. Bu tören Şamanın marifetiyle bir hayvanı hastanın etrafında dolaştırıp hastaya musallat olan ruhu bu hayvana nakletmektir. Bu törene, Moğolca “dzulikgargahu” denir.⁴⁶ Afyonkarahisar'da bulunan psikolojik rahatsızlıklar için gidilen Karacaahmet Türbesi'ne ve Şuhut ilçesi Mahmut Köyü Türbesi'ne manevî şifa için gelen hasta yakınlarının kurban kesip orada bulunanlara dağıtması, Şamanizm inancındaki kurban kesmeye benzetilmektedir.

5.5. Ateş Kültü

Eski Türklerde ve günümüz Altay, Yakut Türklerinde ateş canlı bir varlık olarak düşünülmüş ve ateşin bir ruhu olduğu inancı hâkim olmuştur. Altaylılar bu ruha, ot ezi (ateş sahibi) demişlerdir.⁴⁷ Ateş iyisi de denilen bu ruh, kendisine saygı gösterildiği, kurbanlar adandığı ve ikramlarda bulunduğu sürece “kam” a yardım edip denileni yaptığı, hoşnut

⁴² Topal , a.g.t., s. 203.

⁴³ Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, s. 202-204.

⁴⁴ Muharrem Kaya , “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğindeki İzleri”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 7, Sayı: 25, 2001, s. 199-218.

⁴⁵ Topal, a.g.t., s. 205.

⁴⁶ İnan , a.g.m., s. 29.

⁴⁷ Ülkü Kara Düzgün, “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”. Fatma Ahsen Turan, Meral Ozan (Ed.), *Türk Mitolojisine Giriş* (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi, 2017, s. 151. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları* (1. Baskı), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2000, s.49.

edildiğinde evin huzurlu olduğu inancı hâkimdir. Ayrıca ateşe saçı saçıp gerekli saygıyı göstermeyen ailelerin felakete uğrayacağına inanılırdı.⁴⁸

Türk mitolojisinde ateşe çeşitli anlamlar ve görevler yüklendiği gibi ateşin kökeni hakkında da çeşitli rivayetler anlatıla gelmiştir. Bu rivayetlerde genel olarak ateşin göklerden, bizzat ilahi kaynak tarafından insanoğluna kazandırıldığı görülmektedir. Bir Altay efsanesinde ateş yakma insanlara Tanrı tarafından öğretilmiştir.⁴⁹ Altay Yaratılış Destanı’na göre ateşi yaratan Tanrı Ülgen idi ve Tanrı Ülgen, üç ateşi yakıp, üç ayaklı (sacayağı) dikip, yapıp insanoğluna verendir. Yakut Türklerine göre de ateş, göklerin üçüncü katında oturan Ulu-toyon tarafından ateş kargası yoluyla insanoğluna gönderilmiştir. Göktürklerin Türeyiş Destanı’na göre ise ateşi Türklerin ataları bulmuştur.⁵⁰ Yine ateşin kökeni ile ilgili olarak, bazı Altay masallarında ateşi, Tanrı Ülgen’in kızlarının insanlara gönderdiği; Tanrı Ülgen’in iki taş alarak birbirine vurup kıvılcım çıkardığı; Tunguz inanışında gök gürültüsü kuşunun ateşi gökten indirdiği yönünde anlatılar mevcuttur.⁵¹

Türk kültür ve mitolojisinde ateşle ilgili uygulamalar arasında sağaltma ritüelleri önemli yer tutar. Ateşin Türk mitolojisindeki bu özelliği, temizleyici/arındırıcı özelliği ile de bağlantılıdır. Ateşin temizleyici/arındırıcı yönü özellikle kötü ruhlarla bağlantılıdır. Eski Türk kültüründe hastalıklar kötü ruhlarla izah edildiği için ateşle sağaltma ritüeli de kötü ruhların kovulması, defedilmesi böylece vücudun sağlığına kavuşturulması düşüncesini içermektedir. Bu yüzden ateşle sağaltma yani tedavi etme aynı zamanda kötü ruhların vücuttan temizlenmesi/arındırılması fikrini taşımaktaydı. Bu uygulama da günümüzde hâlâ devam etmektedir.⁵²

Şamanizm’de hasta kişileri alazlama (alaslama) merasimi vardır. Yağlı bir bez parçasını ateşle tutuşturup bir efsun söyleyerek hastanın etrafında dolaştırılır. Anadolu’da "alazlama" ancak ateşe tutmak ve yakmak anlamında kullanılan bir kelime olarak kalmıştır. Sıkıntı ve stresle çıkan, kaşıntılı, kırmızı renkte, özellikle yüzde çıkan bir cilt hastalığı olan bu ateşpare için Afyonkarahisar’ın Bolvadin ilçesinde ocaklığı bulunan Ateş Pare Ocağı’ndaki ocaklı kadının uyguladığı tedavi yöntemi şöyledir: Ocaklı kadın, hastalığın olduğu bölgeye bir miktar pamuğu yakarak hafiften yaranın olduğu yere doğru gezdirir ve duasını okur, “Allah şifasını versin” der. Bu yöntem eski Türklerin yöntemlerine benzemektedir.

5.6. Kutsal Bitki

Dünyanın farklı yerlerinde Şamanların, ruhlarla iletişime geçebilmeleri için özel olarak hazırlanmış uyuşturucu bitki ya da ilaçları kullandığı görülmüştür. “Şamanlar “Ayahusca” denilen, özel bitki karışımından oluşan bir çay içerek ruhsal âlemlerle iletişime geçerler ve hastaların şifalanması için bilgiler alırlardı.”⁵³

Çam ağacının Altay Türklerindeki inanışına baktığımızda, yeryüzünden gökyüzüne doğru Tanrı Ülgen’in sarayına yükselen bir çam ağacının olduğu inanışı vardır. Bu yükselen ağacın tepesinde de Tanrı Ülgen’in oturduğu düşünülmektedir.⁵⁴ Diğer bir inanışa göre Altay Türkleri çam ağacını, ağaçların en büyüğü olarak görmektedirler. Altay Türklerinin

⁴⁸ İbrahim Dilek, “Türk Mitolojisi”. İhsan Çapcıoğlu, Hayati Beşirli (Ed.), Türk Kültürü El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 2680-281.

⁴⁹ Düzgün, a.g.m., s.150.

⁵⁰ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1995, s.500-502.

⁵¹ Emine Kırıcı, “Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar”, Metin Özarslan, Özkul Çobanoğlu (Ed.), Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,1998, s.399-400.

⁵² Ali Toraman, “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya’daki İzleri”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, Amasya Özel Sayısı, 2022, s.8.

⁵³ Dağlı, a.g.m., s. 898-908.

⁵⁴ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), C. 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 90.

isimlendirmesine göre çam ağacının diğer adı, “Gök Direği”dir. Gök Direk olarak tasvir edilen bu ağacın, kozmik ağaç, yani dünya ağacı olduğuna inanılır.⁵⁵

Afyonkarahisar'da bulunan Çam Çiçeği Ocağı'ndaki şifacı geleneği Şamanlardaki kutsal bitki motifi ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Buradaki ocaklı çam çiçeği rahatsızlığında şu tekniği uygular: Süt Dede Camii'nin yanında bulunan çam ağacının kozalağını kaynatıp içilmesi gerektiğini söyler. Bunu yaparken “kalbine şüphe getirmeden yap”, “inancın tam olsun ki sonunda şifa bulasın” ve “biz vesile kıldık. Şifa Cenâb-ı Mevlâ'dandır” şeklinde ifadelerde bulunur.

Sonuç

Yaptığımız araştırmalar neticesinde insanlığın ilk zamanlarından itibaren şifacılık geleneğinin halk arasında yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Şifahanlar, halka şifa dağıtırken bedeni-aklı-ruhu birbirinden ayırmadan bir bütün halinde değerlendirmiştir. Halk hekimliğinin sadece Anadolu'da değil çok eski zamanlarda farklı bölgelerde de var olduğu görülmüştür. Halk hekimlerinin kendi yöntemlerinin Şamanlara kadar uzandığı incelemelerimizde ortaya konulmuştur. Halk hekimliğinin farklı başlıklar altında yapıldığı görülmüştür. Bizim araştırmamızda genellikle dinî ritüellerle yapılan sağaltmalar ağırlıktadır. Şamalarda ocaklık vasfını kazanmak için belli usullerin olduğu seçilen kişinin seçildikten sonra belli bir eğitimden geçmesi gerektiğinin bilgisine yer verilmiştir. Yine Anadolu'da ocaklık geleneğinde bazı usullerin olduğu bunlarla ilgili detaylar ortaya konulmuştur.

Kadınların gerek Şamanizm inancında gerek ocaklık geleneğinde önemli bir yere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Eski Türklere ait olan eserlerde de kadın şifacıların isimlerine rastlanmıştır. Kadınların hastalığı teşhis etme ve tedavide erkeklere göre daha baskın oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İslamiyet'ten önce Şamanlık geleneğinin İslamiyet'ten sonra ocaklık geleneğiyle bütünleştiğini Anadolu'ya gelen Şamanların yerli ve dinî özelliklere uyum sağladıkları görülmüştür.

Çalışmamızda genelden özele doğru gidildiğinde Afyonkarahisar'da şifa amaçlı bulunan ocakların olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yaptığımız incelemeler neticesinde on iki tane ocağın halen gelen hastalara şifa vesilesi oldukları gözlemlenmiştir. Hayran Balı Ocağı'nın, Sütce Karacaören Ocağı'nın, Dalak Kesme Ocağı'nın, Siğil Ocağı'nın, Çam Çiçeği Ocağı'nın kaynağını buldukları yerdeki türbeden aldıkları bilgisine yer verilmiştir. Bu türbede yatan zât-ı muhteremlerin yüzü suyu hürmetine hastalar dertlerine derman aramak maksadıyla buraları ziyaret ettikleri gözlemlenmiştir. Yine bu ocaklarda el alma usulüyle kadın ocaklara rastlanmıştır. Diğer yedi ocağın ise aileden kalan mirasla karışık sağaltma başlığı altında şifa dağıttıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bu yedi ocakta da erkeklerin de olmasına rağmen kadın şifacıların baskın oldukları görülmüştür.

Afyonkarahisar ve çevresinde yer alan ocaklar ile Şamanların şifa için kullandıkları teknik motiflerin benzerlikler gösterdiğini söyleyebiliriz. Demir kültürünün hem Şamanlarda hem de ocaklı geleneğinde kötü ruhları uzaklaştırdığı inancı hakim olmuştur. Tedavi esnasında demirin mistik bir anlayışla koruyucu etkisi hissedilir. Kurşun dökme inancının eski Türklerde günümüze değin var olduğunu söyleyebiliriz. Türklerde taşların kendi içinde bir ruh taşıdığı inancının hâkim olduğu ve bu kutsal taşların tedavide kullandıkları bilgisine yer verilmiştir. Hasta kişiler özellikle kaynağını türbeden alan ocakları ziyaretinin sonucunda iyileşme gözlendiğinde kurban keserek bölge civarındaki halka kestikleri kurbanı dağıttıkları gözlemlenmiştir. Yine ateşin Türklerde farklı bir yeri olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Türkler, ateşi canlı bir varlık gibi görmüşler ona saygı duyup ondan çekinmişlerdir. Ateşin temizleme özelliğine sahip olduğu inancı hâkimdir. Günümüzde

⁵⁵ Hande Mutlu Uzun , “Altay Türklerinde Tabiat Kültürleri”, Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2022, s. 299-314.

Afyonkarahisar'da Ocaklı Kadınların Sağaltım Teknikleri

Ateşpare Ocağı'nın tedavide ateş kültü inancıyla bir yöntem geliştirdiğinin bilgisine yer verilmiştir. Halk hekimlerinin tedavi yöntemlerinden birisi de kutsal bitkilerdir. Kutsal bitkilerden çam ağacının Türkler arasında mistik bir inanışla karşımıza çıktığını görüyoruz. Buradaki ocakta hem dinî ritüelin hem de Türklerden gelen Çam ağacının kutsal oluşu inancının bütünleşerek tedavide kullanıldığını gözlemliyoruz.

Türk hekimliği başlığı altında değerlendirilen ocak kültürü, Türk tarihi boyunca İslâmiyet'ten önce Şamanların, Baksıların, Kamların şifa dağıtma görevleriyle başlamış daha sonra İslâmiyet'in kabulüyle derviş ve bilge kişilere aktarılarak el verme geleneğiyle günümüze kadar devam etmiştir. Ocaklı kadın ile Şaman kadınların görev olarak benzerliği dikkat çekicidir. Ayrıca şifa vermek amacıyla kullanılan tekniklerin de eski Türk inanışlarındaki tekniklerle benzerlikleri ortaya konulmuştur. Türkler, İslâmiyet'in kabulünden sonra ve hatta günümüzde eski kültürlerine dayanan pek çok ritüel ve inanışı günlük hayatlarından çıkartmayıp, aksine Anadolu İslam anlayışı ile birleştirmişlerdir. Türkler, İslâm dinini orijinal haliyle kabullenmemiştir. Şamanizm'deki inançlarını İslamiyet ile harmanlamışlardır. Gerek Şamanların gerekse ocaklı ailenin inanç yöntemiyle kalpte şüpheye yer vermeyerek, psikolojik olarak inanma yöntemiyle şifa olma geleneği, yüzyıllar öncesinden günümüze kadar gelmiştir. Afyonkarahisar bölgesinde bulunan bu tür şifa ocaklarının varlığı, bu hususu teyit eden en önemli göstergelerdendir.

Görseller

Resim1. İncili Sırgı Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim2. Köslü Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim 3. Ateşpare Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim 4. Siğil Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim 5. Yılançık Ocağı'nın tedavi esnasında kullandığı kutsal taş

Resim 6.Çam Çiçeği Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim 7. Bulgur Bezemesi Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Resim 8. Demiriye, Temre Ocağı'nın tedavisine vesile olduğu rahatsızlık görseli

Kaynaklar

- ACIPAYAMLI, Orhan, “Acıpayam'da Halk Hekimliği”, Antropoloji Dergisi, Sayı: 11, 1978, s. 11-16.
- ALTINAY, Ramazan - Dağdeviren, Habibe Ceren, “Ortaçağ'da Kadının Sağaltım Uygulamalarında Şaman (İyi) ve Cadı (Kötü) Olarak Temsili”, Millî Folklor, Cilt: 17, Sayı: 136, 2022, s. 48-59.
- BAYAT, Fuzuli, Türk Kültüründe Kadın Şaman, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- BAYSAN, Münire, “Kütahya ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Yapılan Tedaviler”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı-Kasım 2014, s. 77-83.
- BEYDİLİ, Celal. Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, (çev. Eren Ercan), Yurt Kitap-Yayın, Ankara 2004.
- BORATAV, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994.
- BULUÇ, Saadettin, Makaleler, (haz. Zeynep Korkmaz), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- DAĞLI, Hacı, “Âşık Edebiyatında Bade İçme Motifi ve Şamanizmdeki Benzerliği”, Avrupa Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 12, 2018, s. 898-908.
- Dilek, İbrahim, “Türk Mitolojisi”. Türk Kültürü El Kitabı, (ed.: İhsan Çapcıoğlu - Hayati Beşirli), Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s. 267-302.
- DURMA, Abdülhalim, Evliyalar Şehri Afyonkarahisar, Kişisel Yayınlar, Amasya 2009.
- DUVARCI, Ayşe, “Halk Hekimliğinde Ocaklar”, Millî Folklor Dergisi, 7,(1992), 34-38.
- ELIADE, Mircea. Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri, (çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara 2006.
- GÜNGÖR, Engin, “Bozkır Türk Kültüründe Mitolojik Demir ve Kutsal Efendileri (Demirciler)”, Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Cilt: IV, Sayı: II, Aralık 2021, s. 235-243.
- GÜNGÖR, Harun, “Şamanizm”, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt: 38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 325-328.
- İNAN, Abdülkadir, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 4, 1952, s. 19-30.
- İNAN, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.
- KAPLAN, Melike, “Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: Kadın Şifacılar”, Millî Folklor, Sayı: 108, 2015, s. 189-196.
- KARA DÜZGÜN, Ülkü. “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü”. Türk Mitolojisine Giriş, (ed.: Fatma Ahsen Turan - Meral Ozan), 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017, s. 147-160.
- KARANFİL GÜLDEMİR, Münevver, Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2000.
- KAYA, Muharrem, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğindeki İzleri”, Folklor/Edebiyat, Cilt: 7, Sayı: 25, 2001, s. 199-218.
- KIRCI, Emine (1998). “Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar”. Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, (ed.: Metin Özarlan - Özkul Çobanoğlu), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 398-407.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Türk-Moğol Şamanizminin Tasavvufî İslâm Tarikatları Üzerindeki Etkisi”, (çev. Ferhat Tamir), Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, 1996, s. 1-8.
- ÖGEL, Bahaeddin, Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- ÖGEL, Bahaeddin, Türk Mitolojisi II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995
- ÖNGEL, Gülnur, Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 1997.
- ÖZDEMİR, Hasan Hilmi, Bir Allah Dostu Bolvadinli Yörükzâde Ahmet Fevzi Özdemir, Uçurtma Yayınları, İstanbul 2013.
- PERRİN, Michel, Şamanizm, (çev.: Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- POLAT, İrfan, “Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü İle İlişkisi”, Akademik MATBUAT, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2020, s.11-26.
- RUDENKO, Sergey İvanoviç, Başkurtlar, (çev. Roza Kurban-İktil Kurban), Kömen Yayınları, Konya 2001.

Afyonkarahisar’da Ocaklı Kadınların Sağaltım Teknikleri

SALTIK ÖZKAN, Tuğba, “Geleneksel Tıpta İyileşmenin İnanç Boyutu Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar: Psikosomatik Tıp, Plasebo Etkisi ve Kuantum İyileşme”, Millî Folklor, Sayı: 95, 2012, s. 307-314.

SARI, İbrahim, Şaman Türkleri, Net Medya Yayıncılık, Antalya 2016.

TANYU, Hikmet, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

TOPAL, Ayşe, Afyon İline Bağlı Sultandağı İlçesi Monografisi, Nevşehir Hacı Bektaş-ı Velî Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir 2020.

TORAMAN, Ali, “Türk Mitolojisinde Ateş Kültü ve Amasya’daki İzleri”. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD). Amasya Özel Sayısı, 2002, s. 11-26.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi’nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Destek ve Teşekkür / Support and Acknowledgment: Danışman hocam Doç. Dr. Necdet Şengün’e yol göstericiliği için teşekkür ederim./ I would like to thank my advisor Assoc. Prof. Dr. Necdet Şengün for his guidance.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.